

Gyümölcsstermesztésünk a változás jegyében

A Düsseldorfban megjelenő *Fruchthandel* idei 8. számában közzétett tájékoztató szerint a Közös Piac állami szervei 1974 végéig 79 404,8 tonna őszibarackot, 191 839 tonna körtét és kereken 32 000 tonna más gyümölcsöt vásároltak fel, hogy az árzuhanást megakadályozzák. Szovjet források szerint a Közös Piac tagországai 1974-ben 21 millió font értékben vásároltak fel gyümölcsöt és zöldséget, hogy megsemmisítsék, s ezzel elejét vegyék a nagyarányú árcsökkenésnek. Az összegből 7,4 millió font jutott az olasz körte, 6,9 millió a francia alma megvételére.

E számok nagyságrendjét csak akkor tudjuk valóban értékelni, ha elmondjuk, hogy Románia az 1971—1973-as évek átlagában 68 500 t körtét termelt. (Statistikai évkönyveink az őszibarack termését nem tüntetik fel, kajszibarackból az 1971—1973-as évek átlagában 39 600 t termelt az országban, tehát kb. feleannyi, mint amennyit a Közös Piac országaiban őszibarackból megsemmisítettek.)

Ebből a két adatból következtetni lehet azokra a bonyolult összefüggésekre, amelyekre egy ország gyümölcsstermesztési politikájának kialakításakor figyelemmel kell lenni, különösen, ha olyan természeti adottságokkal rendelkező országról van szó, ahol bizonyos gyümölcsfajok termesztésére a természeti viszonyok kedvezőek ahhoz, hogy exportra is lehessen termelni. Erre utal a Pártprogram is:

„Fejlődik a zöldség-, szőlő- és gyümölcsstermesztés. A zöldségstermesztésnek már az 1976—1980-as ötéves tervben teljesen fedeznie kell a fogyasztás és a nemzetgazdaság szükségleteit, főképpen a hektárhozam gyors növelése útján. A szőlő- és gyümölcsstermesztésben nagy termelékenységű fajtákat vezetünk be, intézkedéseket teszünk a belterjes termelés megvalósításáért.”

Ma egy hektár gyümölcsös telepítési költségei elérik, sőt (nehezebb, lejtősebb, rosszabb vizgazdálkodású terepen) meg is haladják a 40 000 lejt. Tehát a telepítésknél fontos szempont a jövedelmezőség, jól meg kell gondolni, hogy hol, mennyit, milyen fajtákat ültetünk.

Igaz, a hatvanas években sok olyan gyümölcsöszt is telepítettünk, amelyeknek beruházási költségei nem haladták meg a hektáronkénti 4000—5000 lejt, de ezekben hiányoztak mindazok a járulékos beruházási tételek, amelyek a mai, korszerű telepítéseknel elengedhetetlenek: az iparszerű üzemeltetés követelményeinek megfelelő úthálózat, a csatornázás, a vízgyűjtő és -tároló medencék, dombvidéken a gépi művelést lehetővé tevő teraszolás, a vadkár ellen teljes biztonságot nyújtó, hézagmentes kerítés, a tárolásra, osztályozásra szolgáló színek stb. Ha meggondoljuk, hogy minőségi, piacképes gyümölcs termeléséhez évente 9-11 permetezésre van szükség, akkor nyilvánvaló, csak a permetléhez szükséges víz biztosítása és szállítása milyen követelményeket állít a gyümölcsöszt telepítő egység elé.

A gyümölcsstermesztésben is forradalmi átalakulások korszakát éljük, akár csak az állattenyésztésben, ahol az iparszerű nagyüzemi, szakosított termelés váltja fel a hagyományos — évszázadok óta alig változott — eljárásokat. De még inkább áll ez a szőlőgazdaságra; a szinte kizárólag kézi művelésre alapozott módszereket, telepítési rendszert, fajtákat kell a gépi művelésre alkalmas telepítési, művelési rendszerekkel és fajtákkal felcserélni. Ma már a mezőgazdasági munkaerő szempontjából legkedvezőbb helyzetben levő vidékeken sem lehet hektáronként 170—300 munkanapot végző munkaerőt biztosítani, amennyit a hagyományosan telepített, hagyományos művelésű szőlőkben kellett felhasználni.

Mindkét üzemág fejlesztésében fontos szerepet játszik a fogyasztók ízlésének változása. Ez olyan divat, amit többnyire a világ nagy nemesítő cégei irányítanak, s nem a fogyasztók. Ez a körülmény pedig rendkívüli mértékben megnehezíti a termelő egységek, faiskolák, szőlőoltvány-telepek tervezési és telepítési munkáit, mert legalább 1—1,5 évtizedre előre tudni kellene, hogy a fogyasztói igények hogyan fognak alakulni. Az ilyen prognózisoknak pedig annyiféle szempontot kellene szem előtt tartaniuk, hogy a biztonsági együttműködés — a prognózis helyességét illetően — nagyon csekély lehetne. Természetesen a kérdést le lehet egyszerűsíteni, s ezzel a tervezést is, a termelést is biztonságosabbá lehet tenni a pólusok áthelyezésével: ha a termelő szabhatja meg, hogy a gyogyasztó mit kapjon. Mert egészen bizonyos, hogy ha a fogyasztó Batul almára vágyik, de a kereske-

delemben csak Starkinget vagy Golden delicioust kap, ez utóbbiakat is megveszi. A belső piacra termelni tehát egyszerűbb, mint exportra, ahol a világ — a legkülönbözőbb minőségű árut és áron kínáló — termelőivel kell versenyezni.

A világ gyümölcs- és szőlőtermesztésének, gyümölcs- és szőlőkereskedelmének a helyzetét vizsgálva kiderül, hogy a telepítéspolitikában még további tényezőket is figyelembe kell venni. Gondoljuk meg a következő — egyelőre a futrológia körébe utalható — hipotetikus helyzetet: ha az iszlám országok lakosait feloldanák a bor fogyasztásának vallási előírásai alól, például Törökország — amely csemegezőlő-termelésével a világ ranglista első helyén, szőlőterületével annak 5. helyén áll, de a világ főbb bortermelő országainak rangsorában nem is szerepel — abba a helyzetbe kerülne, hogy ha minden lakosa annyi bort fogyasztana, mint a franciák (1972-ben fejenként 110 liter), akkor a belső fogyasztásra kerekén 40 millió hektoliter bort kellene termelnie, vagyis egész szőlőterületének termését borként, otthon fogyasztaná el. Algéria kerekén 28 000 hektáron termel szőlőt, s abból sok bort készít, de a fejenkénti borfogyasztás ott sem éri el az évi 1 liter, majdnem egész bortermése exportra kerül. Ha pedig ők is elkezdenék a hegy levélvel öblögetni a torkukat, kilépnének a nemzetközi borkereskedelemből.

A FAO megállapítása szerint elégtelennek kell tekinteni a gyümölcsfogyasztást, ha az fejenként és évente nem éri el a 39 kg-ot. És sok országban nem éri el. Ezért — nagy általánosságban — fokozódik a termelés. A világ gyümölcstermelése 1971-től 1973-ig 228 930 000 t-ről 234 410 000 t-ra emelkedett, ezen belül a legnagyobb arányban citrusfélékből és szőlőből nőtt az össztérms (2,69, illetve 2,38 millió t-val), míg almából a világtermelés nem változott. Egyébként nincsen egyetlen gyümölcsfaj sem — a datolya és grape fruit kivételével —, amelynek világtérmselése 1934—1938 és 1964 között legalább meg ne kétszereződött volna.

A gyümölcsös és a szőlő egyaránt értékeesebb kategóriát képvisel a művelési ágak sorában, mint a terméketlen terület, a legelő és a kaszáló, ezért a magasabb érték kategóriákba tartozó földek kiterjedésének növelési szándéka is közrejátszótt abban, hogy hazánkban a felszabadulás után, de különösen a mezőgazdaság szövetkezetesítésének befejezése (1962) után erőteljesen szorgalmazták a gyümölcsfa- és szőlőtelepítést. Ennek következtében az ország gyümölcsösterülete az 1938. évi 247 000 ha-ról 1973-ig 432 900 ha-ra nőtt, a szőlőterület — a szaporítóanyagot előállító telepekével együtt — ezalatt 249 200 ha-ról 334 600 ha-ra gyarapodott. A gyümölcsösök területe a jelzett időszakban 75%-kal, a szőlők 34%-kal nőtt.

Hazánkban a *gyümölcskultúrának* nagy múltja van. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy Lippai János 1664-ben megjelent kertészeti művét: a *Posoni kertek már 1669-ben követi Benedeki Enyedi Sámuel Kolozsváron megjelent Kertek dolgok leírása* című munkája. Sőt, ugyanebben az évben (1669) ugyancsak Kolozsváron Mizald Antal négykötetes latin nyelvű kertészeti munkája jelenik meg. Nadányi János magyar fordításában. Ez pedig nagy szó, mert akkor még mezőgazdasági szakkönyv alig kerül hazai olvasó kezébe, s hogy érdemes volt vidéken is ilyen tárgyú könyvet nyomtatni, az arra vall, hogy a kertészkedés fontos helyet foglalt el, s az ilyen tárgyú szakkönyv keresett volt.

A híres gyümölcstermesztő vidékek kialakulása is több évszázados folyamat eredménye, s — annak ellenére, hogy ma új fajtákkal dolgozunk, és sok minden megváltozott a művelés módjában — most is a gyümölcstermesztésnek a már bevált tájegységeken való továbbfejlesztése indokolt. A legújabb beosztás hazánkban 13 gyümölcstermesztési körzetet (övezetet) tüntet fel, s ezek nagyjából — a magasabb hegyvidéki kivételével — magukban foglalják az egész ország területét, olyan vidékeket is, ahol a gyümölcstermesztés csak most van meghonosodóban (például a Duna árterülete, a Bărăgan, a Moldvai-fennsík stb.).

Gyümölcstermesztésünk azonban mennyiség és fajösszetétel szempontjából nagy változatosságot mutat megyénként is, termelői kategóriánként is. Mennyiségi vonatkozásban ezt a hivatalos statisztikai adatok a következőképpen világítják meg: ha alapévnnek vesszük 1938-at, ahhoz viszonyítva az ország gyümölcs-termése 1948-ban 20%-ra esik vissza (nyilván nemcsak a háború, hanem az 1946. és 1947. évi aszályok miatt is); 1972-ben az össztérms az 1938. évinek 92%-ára nő, de 1973-ban ismét visszaesik annak 70%-ára, noha a gyümölcsfával beültetett terület a két időpont között — mint láttuk — jelentősen megnőtt.

A fajok egymáshoz viszonyított arányában is jelentős eltolódás állott be: 1938-ban az ország gyümölcs-össztérmsének legnagyobb része — kerekén 41%-a — alma volt, 1973-ban a legtöbb — kerekén 40% — szilvából termett. Márpedig a szilva friss gyümölcsként, nyersen való fogyasztásra kevésbé értékesíthető, és értéktelenebb gyümölcs, mint akár az alma, akár — és főként — a kajszli- és őszibarack, a körte, a meggy vagy a cseresznye.

A gyümölcsstermelés megoszlása 1973-ban a következő volt (1000 tonnában):

	<i>Össze- sen</i>	<i>Szilva</i>	<i>Alma</i>	<i>Körte</i>	<i>Cseresz- nye és meggy</i>	<i>Barack</i>	<i>Egyéb</i>
Összes termelők	971,7	384,1	288,4	81,8	53,9	52,6	110,9
Áll. mezőg. egységek	201,4	34,1	106,0	22,2	3,9	6,7	28,5
Mtsz-ek	146,0	65,9	42,8	7,8	4,7	12,5	12,3
Mezőg. társulások	14,0	8,0	4,5	1,3	0,1	—	0,1
Mtsz.-tagok							
háztáji gazdaságai	394,5	178,2	68,6	32,8	33,0	29,7	52,2
Egyéni gazdaságok	215,8	97,9	66,5	17,7	12,2	3,7	17,8

Az adatokból kiviláglik, hogy: a) a szilva a domináns faj; b) az állami egységekben több alma terem, mint más gyümölcs összesen; c) a háztáji és egyéni gazdaságokban terem az ország szilvatermésének közel 72⁰/₀-a, de e gazdaságok részesedése meggyből, cseresznyéből, barackból és egyéb gyümölcsből is meghaladja a 60⁰/₀-ot; d) habár a mezőgazdasági termelőszövetkezetek kevés szilvást telepítettek, mégis szilvából termeltek legtöbbet, ami azt bizonyítja, hogy gyümölcsfa-állományuknak egy jelentős, szilvasaiknak nagyobb része a tagok korábbi egyéni tulajdonú kiskertjeiből került a közönsbe.

Az 1973. évi gyümölcsstermés alapján az ország legnagyobb gyümölcsstermesztő megyéi sorrendben: Argeş (69 261 tonna), Vilcea (60 321 t), Beszterce-Naszód (50 968 t), Maramaros (43 164 t) és Olt (39 410 t). Argeşben, Vilceában és Oltban az uralkodó faj a szilva, Beszterce-Naszódban és Maramarosban az alma. A terméshozamokra vonatkozó adatok után magyarázatra szorul a paradox jelenség, miért csökkent 1938-hoz viszonyítva az ország gyümölcsstermése, és az összstermelésnél is jobban a hektárhozam (ez utóbbi kb. 56 mázsáról kb. 22 mázsára).

Az okok sorában először is arra kell rámutatnunk, amit a legfelsőbb vezetés szintjén is többször hangsúlyoztak: sok (állami és termelőszövetkezeti) egységben kellő körültekintés nélkül telepítettek gyümölcsöst, főleg az ötvenes évek végén, a hatvanas évek elején. Miben állott a körültekintés hiánya? Elsősorban a terület kiválasztásakor hagytak figyelmen kívül olyan alapvető tényezőket, mint: a talaj minősége, a gépesített művelés lehetőségét biztosító hajlásszög, a vízgazdálkodás helyzete stb. De nem elemezték más tényezők — a munkaerő biztosításának, a gyümölcsstermesztési hagyomány nélküli vidékeken a szakmai ismeretek hiányának — várható hatását sem. E mulasztások következményeként sok új gyümölcsös elszárvult, egyáltalán nem vagy csak nagyon későn fordult termőre, nem alakították ki a fajnak, fajtának, telepítési rendszernek megfelelő fakoronát, s ezért mennyiségileg és minőségileg egyaránt gyenge a termés. A községek határában — a volt egyéni gyümölcsösökben, hegyközségekben — szétszórtan találhatók fákat a termelőszövetkezetek a nagyüzemi keretek között nem tudják megfelelően gondozni, termésüket idejében és maradéktalanul leszedni, s így a fák százezeinek a termése marad ki — a statisztikából. És nyilvánvaló, hogy ha papíron 432,9 ezer hektár gyümölcsös szerepel, de csak — mondjuk — 200 ezer hektárnak a termése kerül a termelő egységek raktáraiba, akkor az átlagtermés felénél kevesebbre csökken.

Végeredményben ez a helyzet olyan fáziseltolódás eredménye, amely nem egyedülálló a nagyüzemi mezőgazdaságra való áttérés korszakában, ugyanis a gyors ütemű tömbtelepítéssel egyidejűleg falun megfogyatkozott a munkaskéz, de sem a telepítési rendszer, sem a gépesítés üteme, a géppark bővítése nem tartott lépést a felfokozódott követelményekkel. Ma már csak azt a gyümölcsöst lehet (a nagyüzemben) jó termőerőben tartani, amelyben a fák gondozása, koronaalakítása, a gyümölcs szedése kevés kézi munkaerőt igényel, ahol elég növényvédőszer és -gép áll rendelkezésre, öntözési lehetőség van stb.

A helyzet gyökeres javítására két mód kínálkozik: a) a már gazdaságos termelésre alkalmatlan gyümölcsösök felszámolása és területüknek alkalmasabb célokra való felhasználása, és b) csak olyan (általában csak belterjes) gyümölcsösök létesítése, ahol mennyiségi és minőségi szempontból maximális termést lehet elérni.

A szőlőstermesztésben a helyzet kedvezőbben alakult, mivel az 1971—1973-as évek átlagában az összstermés kerekén 20⁰/₀-kal meghaladta az 1934—1938-as éveket. Igaz, közben a termőszőlő területe is jelentősen nőtt (206 400 ha-ról 299 100 ha-ra), sőt ezen belül javult a nemes fajták aránya, ugyanis az 1934—1938-as években még a direkttermő fajták adták az ország szőlőstermésének 43,9⁰/₀-át, 1971—1973-ban ez az arány 32,5⁰/₀-ra csökkent. Természetesen ez is sok, hiszen az e csoportba

tartozó fajták termése sem csemegeszőlőként, sem minőségi borként nem kerülhet exportra, márpedig a bor hazánk egyik fontos exportcikke. (1965-ben 43 300 tonna, az 1970—1973-as évek átlagában 75 700 t bort exportáltunk; ezenkívül évente 7,5—11,9 millió lej értékben borpárlatokat és 30 200—60 300 t csemegeszőlőt; a borexportban nincsen benne a kivitt pezsgő és a vermut; az exportra kerülő bor, borpárlat és csemegeszőlő együttes értéke 1973-ban meghaladta a 347 millió lejt.)

A márkás borokat a legrikább esetben ismerjük a termelő megye nevééről; borvidékek, hegyközségek, helységek neve fémjelzi minőségüket. Így sokak számára meglepő, hogy míg a boroskrakkói, sárdi, csombordi, kükküllömenti, murfatlari, cotnari-i, Valea Călugăreasca-i, ménesi, aradhegyaljai, odobești-i, szilágysomlyói stb. boraink a nemzetközi borversenyeken is ismeretesek, soha nem beszélünk Vrancea, Galac, Dolj, Vaslui vagy Buzău megyei borokról. Pedig a szőlővel beültetett terület nagysága alapján a megyék sorrendje ez: 1. Vrancea (29 860 ha); 2. Galac (21 891 ha); 3. Dolj (20 817 ha); 4. Vaslui (17 303 ha); 5. Konstanca (16 346 ha). Az össztermés alapján is szinte ugyanez a sorrend, azzal a különbséggel, hogy a 3. helyen Konstanca, a 4.-en Buzău megye áll, Vaslui pedig az 5. helyet foglalja el. Ez az öt megye termeli meg az ország egész szőlőtermésének kerekén 49⁰/₀-át, tehát majdnem a felét. Kovászna megye egyáltalán nem, Brassó, Hargita és Suceava megye gyakorlatilag elhanyagolható mennyiségben termel szőlőt.

A szőlőgazdaságban és a borászatban ma már — talán még inkább, mint a gyümölcsstermesztésben — csak nagy tételben előállított egyöntetű, állandó minőségű áruval lehet versenyre kelni. Ezért a termelést egyre jobban koncentrálják és szakosítják ezen a területen is. A borvidékeken nagy borászati komplexumok létesülnek, amelyek ipari üzemekben dolgozzák fel a szőlőt, állítják elő a szokványos végtermékeket (bor, pezsgő, borpárlat, seprő- és törkölypálinka, borkő stb.).

A termőszőlő területből (1973-ban) 16 700 ha-t, a gyümölcsösökből 7000 ha-t öntöztek. Ez együttesen az ország öntözött területének 2,1⁰/₀-a. Az öntözés — különösen a szőlő — jelentősen fokozza a hozamot, de nem kedvez a minőségnek.

A szőlő- és borgazdaság esetében is bebizonyosodik az, amiről a gyümölcsstermesztéssel kapcsolatosan beszéltünk: hogy a kisüzemi, szinte kizárólag kézi munkára alapozott termelési eljárások nem tarthatják magukat, mert a hagyományos művelési eljárások elvégzéséhez nincsen munkaerő, a régi telepítések pedig a gépi talajművelésre és szedésre nem alkalmasak. Ennek a fejlődési aránytalanságnak az eredménye, hogy sok olyan termelőszövetkezeti szőlő megy szemünk láttára tönkre, amelyet alig 10—12 évvel ezelőtt létesítettek, tehát most kellene a legnagyobb hozamokkal visszafizetnie a viszonylag magas beruházási költségeket.

Kétségtelen, hogy legtöbb termelőszövetkezetben az újonnan létesített gyümölcsösöket eleinte inkább elhanyagolták, mint a szőlőt, mert a szőlő az ültetéstől számított 3. évben már teremni kezd, tehát — borral vagy pénzzel — fizet, míg az új, de külterjes telepítésű gyümölcsösök — főként a szűkmarkú gondoskodás következtében — csak 6—8 éves korban kezdtek (vagy akkor sem) termőre fordulni, és emiatt alakult ki sok mtsz vezetőségében (s még inkább tagságában) az a téves nézet, hogy kár a gyümölcsösre munkát, pénzt, műtrágyát áldozni: ki tudja, mikor térül meg. De ahogy az évek teltek, s a munkaerő egyre jobban fogyatkozott (miközben a szőlőtelepítések gyarapodtak!), az új szőlők is kezdtek a fiatal gyümölcsösök sorsára jutni, egyre hiányosabban gondozták őket, s ma olyan falvakban, ahol a filoxéra pusztítása óta csak a hatvanas években jelent meg újra a szőlő, immár — egy jó évtized után — ismét eltűnőben van.

Ez, a termelőszövetkezetek pénzügyi helyzetét és a nemzetgazdaságot egyaránt károsító helyzet is példázta, hogy ma a mezőgazdaságban nem lehet a nagyüzemi termelést úgy értelmezni, hogy az megszorozott kisüzemi termelés, hanem egészen új, más szintű, korszerű termelészervezést és technikát igénylő, iparszerű, szigorú rendszerben végrehajtandó eljárások összessége, amelyben a termelési műveletek láncolatából egy sem maradhat ki, és nem végezhető el késedelmesen anélkül, hogy az egész termelési folyamat eredményességét ne veszélyeztetné.

Mezőgazdaságunkban az iparszerű termelésre való átállás most van folyamatban. Mint minden gyökeres változás, ez is lemorzsolódásokkal, pillanatnyi veszteségekkel jár. De vállalni kell az áldozatokat, egyre gyorsabbá kell tenni az átállítást, az új helyzethez való igazodást, mert minél hosszabbra nyúlik ki a folyamat, annál nehezebb lesz versenyezni a világpiacon. Bele kell törődnünk, hogy a szüretelők énekétől hangos szőlőhegyek romantikája a múlté, s egyre ritkábban halljuk a „csebre-e-es!” kiáltást. Ehelyett szőlőszedő kombájnok zúgása remegtetni dobhártyánkat, tudatosítva, hogy e század utolsó negyedében élünk.